Justiits- ja digiminister Liisa Pakosta kõne MRP aastapäeva mälestustseremoonial Maarjamäe memoriaali Koduaias 23.VIII 2026

Head tseremoonial osalejad
Ekstsellentsid

87 aastat tagasi leppisid Saksamaa natsid ja Nõukogude kommunistid kokku, kuidas Ida-Euroopat omavahel jaotada. Neist said sõjalised partnerid ja II maailmasõja vallapäästjad.

2. aprillil 2009 võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Euroopa südametunnistuse ja totalitarismi kohta, kus ka nõue kuulutada 23. august üleeuroopaliseks kõikide totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide ohvrite mälestamise päevaks. Samal aastal tegi Kanada parlament otsuse tunnistada 23.august natside ja nõukogude kommunistliku režiimi ohvrite mälestuspäevaks.

„Nii me seda siis üleilmselt ja laialdaselt tähistamegi," tahaks nüüd veendunult lisada. Siiski ei ole see nii. Ei saa isegi väita, et tähistame seda üleeuroopaliselt. Päeva, mis määras kümneid ja kümneid miljoneid inimesi hukule, tähistavad ettevõtlikumalt vaid mõned Ida- ja Kesk-Euroopa riigid. Eeskätt riigid, kes kannatasid mõlema, nii natside kui ka kommunistide võimu ja kuritegude all.

Pingutatud loogikaga võiks öelda, et kuna II maailmasõja vallapäästjad olid natsi-Saksamaa ja Nõukogude Liit, siis seda kurjuse tähtpäeva meenutavadki eeskätt need riigid ja rahvad, kes said nii-öelda täispaketi – mõlema kuritegeliku riigi võimu ja vägivalda ise vahetult kogeda.

See oleks ikkagi äraspidine loogika.

Küsimus on jätkuvalt põhjendatud ja aktuaalne: miks on kaht kirjeldamatuid õudusi põhjustanud lepingupartnerit käsitletud sõja alustamise süü küsimuses nii erinevalt?

Miks poodi 53-aastane Ribbentrop natsikurjategijatest esimesena Nürnbergi vangla võimlas, aga 96-aastane Molotov maeti koos kangelasordenite ja auavaldustega Moskva eliitkalmistule?

Poolale tungisid ju kallale mõlemad agressorid ja mõlemad annekteerisid osa Poola territooriumist. Nõukogude Liit okupeeris ja annekteeris seejärel Eesti, Läti, Leedu ja Bessaraabia alad. Miks käibib senini Teise maailmasõja põhinarratiivis endiselt, et üks partneritest oli täiemahuline agressor, teine aga pelgalt ohver?

Poolik tõde on ohtlikum kui otsene vale. Pooliku tõena on suuresti tõlgendatud ja õpetatud ka Teist maailmasõda. Poolik oli sõjakuritegude arutelu Nürnbergi tribunalis 80 aastat tagasi.

Üks kahest sõja vallapäästjast, Nõukogude Liit, ei istunud kohtualuse pingil, vaid esines hoopis täieõigusliku süüdistajana – ja oli sellisena igati aktsepteeritud.

Kas ei oleks vähemalt nüüd tunnistada laialdaselt selle kohtumõistmise poolikust?

Küsimusi on veel.

Miks leidnud pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist 35 aastat tagasi toetust nn Nürnberg 2 – kommunistlike kuritegude rahvusvaheline hukkamõist ja kohtulik läbivalgustamine -, kuigi Balti riigid ja mitmed teised kommunismi all rängalt kannatanud Ida-Euroopa maad seda häälekalt nõudsid?

Põhjendatud on öelda, et Venemaa praeguse agressioonisõja juured Ukrainas on saanud väetist Nürnbergis poolikuks jäänud tribunalist ja karistamata jäänud sõjakuritegudest.

Molotovi-Ribbentropi pakti salaprotokollide teema käis Nürnbergi protsessil hetkeks laua pealt läbi, ent kadus sealt koheselt. Nõukogude esindajad olid otsustavalt selle teema puudutamise vastu. Taas lepiti sellega.

Tribunal oli ehitatud võitjariikide poliitilisele kokkuleppele ja ka läänеriigid ei soovinud protsessi muuta kohtupidamiseks kurjategija üle, kellest oli sõja kulgedes saanud liitlane.

Salaprotokollide teema jäi kõrvale mitte selle pärast, et see ei olnud oluline, vaid seepärast, et oleks olnud liiga oluline.

Nürnbergi tribunali suur paradoks seisnes selles, et õigusemõistmine, mis rääkis tõtt natsismi kohta, jättis poolikuks tõe sõja alguse kohta. Nürnberg pidi andma uuele maailmakorrale moraalse ja õigusliku aluse. Tegelikult kinnistas see aga ühe kurjategija, Nõukogude kommunistliku režiimi, veendumust, et moraali, õigust ja õiglust annab alati painutada põhimõtte alla „võitjate üle kohut ei mõisteta.“

Nürnberg näitas, kui ohtlik võib olla poolik tõde. Kui õigusemõistmine nimetab ühe agressori kurjategijaks, kuid laseb teisel esineda süüdistajana, ei sünni täielikku õiglust. Sünnib poliitiliselt vajalik, kuid moraalselt kõlbmatu tõde. Sünnib pretsedent, mis toidab imperiaalsuise ja karistamatuse loogikat. Loogikat, mille teetähisteks said sündmused 1953.a Ida-Saksamaal, 1956.a Ungaris, 1968.a Tšehhoslovakkias, 1979.a Afganistanis ning justkui uuenenud Venemaa puhul 1992.a Moldovas, 2008.a Georgias, 2014.a Ukrainas. 2022. aastal täiemahulise sõja algusega Ukrainas jõudis see pretsedent uuele, kõige jõhkramale tasandile.

Molotovi-Ribbentropi pakti tuntakse Eestis ka lihtsa sõnalühendina MRP. MRP oli võtmesõnu meie vabadusvõitluses. Molotovi-Ribbentropi pakti avalikustamise Eesti gruppi kuulunud inimeste otsustavus Hirvepargi miitingu organiseerimisel ja läbiviimisel 1987.a oli julguse, kindlameelsuse ja kompromissitu moraali silmapaistev näide mitte ainult Eesti ulatuses, vaid tähenduslik rahvusvaheline verstapost Nõukogude Liidu lagundamisel. Need inimesed väärivad ikka ja jälle tõelist tunnustamist.

Kurbloolisus on aga selles, et pakti avalikustamine ja Nõukogude Liidu kokkuvarisemine ei saatnud ajaloo prügikasti Venemaa šovinistlikku ja imperialistlikku ideoloogiat, mille kandja ka MRP oli ja on. Jah, ka just ON. Märkame üha selgemalt, et MRP on olnud jõus kõik need 87 aastat ega ole oma aktuaalsust kaotanudki.

Venemaa on pärinud täies ulatuses oma eelkäija, Nõukogude Liidu kuritegeliku loomuse. Moskva ideoloogia mõjusfääridest ja maailmakorrast on jäänud samaks, tõestades seda igapäevaselt sõjas Ukrainaga.

Praeguses maailmas ei ole Kreml oma ideoloogias mõjutsoonide osas paraku üksi.

Moskva räägib mõjusfääridest varjamatult ja tingimusteta. Räägib Venemaa vaieldamatust vajadusest ja õigusest olla globaalne mõjukeskus, millisel on legitiimsed julgeolekuhuvid ka kaugel väljaspool oma riigipiire. Kremli keeles tähendab multipolaarsus mõjusfääride korda, kus väiksemate riikide saatus lepitakse kokku üle nende peade.

Kas ei oleks nüüd aus tunnistada, et Teherani, Jalta, Potsdami ja sõjajärgse Euroopa poliitilised lahendused ei legaliseerinud küll ametlikult MRP salaprotokolle, kuid realiseerisid ja kinnistasid suures osas neis kavandatu?

MRP lisas sätestatu saigi ju tõeks, kui sõjajärgsete rahulepingutega hakati Euroopas tõmbama uusi piire ning kogu Ida-Euroopa ja suur osa Kesk-Euroopast anti Moskva võimutsemise alla. See, mida 1939. aastal kaks totalitaarkurjategijat plaanisid omavahelise sõjasaagina, jäi sõja lõppedes terves ulatuses ühe kurikaela valdusesse. Baltimaad annekteeriti, Ida- ja ka Kesk-Euroopa riikidest said Moskva vasallid.

Head kaasamõtlejad.

Eestil iseseisvuse taastamisel, meie riikliku järjepidevuse kinnitamisel oli suur abi sellest, et hulk Lääne demokraatiaid Eesti annekteerimist *de jure* ei kinnitanud. Oleme neid riike selle eest tänanud ja tunnustanud. Kommunistlike kuritegude ohvritel ja igapäevaselt nõukogude okupatsiooni all elanutel sellest *de jure-st* küll praktilist hõlpu ei olnud. Valitses karm igapäevane *de facto*.

Seetõttu mõjusid meile tubli šokina tänavu kevadel levima hakanud jutud stsenaariumitest, millega survestatakse Ukrainat relvarahu nimel *de facto* loobuma Vene agressori poolt okupeeritud aladest ja mõnest territooriumist veel lisaks. Loobumist ilma sisuliste garantiideta. *De jure* pidavat see omandiõigus ehk säilima, et kui kunagi ehk võimalust tekib....

Ukrainal tulnuks sel puhul loobuda umbes viiendikust rahvusvaheliselt tunnustatud territooriumist. See oleks enam kui Eesti ja Läti riikide pind kokku.

Ajalugu tõestab järjekindlalt: Moskva lepingutest kinni ei pea.

Ukraina rahvas väärib tõelist vabadust ning ilma põhjendamatute ja arulagedate järeleandmisteta. Moskoviitidel on olnud sajanditepikkune traditsioon tulla ukrainlasi vabastama nende omariiklusest, maast,

keelest, kultuurist, kirikust, rahvusest, elust. Olgu siis aastaks 2022, 2014, 1939, 1919, 1831, 1775, 1764, 1708 … kuni 1169.a Vladimir-Suzdali Kiievi rüüsteretkeni tagasi. Ukraina iseseisvus ärritab alati Venemaad.

Lääneriikidena peame tunnistama ka oma naiivset soovmõtlemist, justkui lõppes külm sõda Nõukogude Liidu kokku kukkumise ja Berliini müüri langemisega. Moskvast on kogu aeg räägitud, kuivõrd alandav on neil kuulda, et külm sõda lõppes nende visiseva kaotusega. Omalt poolt on Venemaa juba ka tõestanud, et külm sõda tegelikult ei lõppenudki, vaid kasvas üle kuumaks sõjaks Ukrainas.

Head sõbrad,

Kahjuks ei saa me tõesti MRP allakirjutamise päeva märkida kui üksnes ajaloolist sündmust. Seni, kuni selle lepingu ühe poole kuritegelikud põhimõtted, ideoloogia ja käitumine on püsinud või taaselustunud, peame rääkima ka MRP vaimu kohalolekust.

Meil kõigil - demokraatlikel õigusriikidel – peab lähiaastatel jätkuma moraalset sirgeselgsust, koosmeelt ja otsustavust, et 2039. aastal saaksime 23.augustit meenutada juba üksnes valusa ja õpetliku ajalookogemusena, tajumata samas selle ehmatavat sünkroonsust tänapäevaga.

Molotovid ja ribbentropid ei tohi enam määrata meie saatust. See aeg peab olema lõpuks möödas.